Odrezali so mu tudi jezik

IVO ŽAJDELA

Alojz Šekli je bil na Kobariškem prvi, ki so ga umorili partizani. 12. februarja 1943 ponoči so prišli ponj in ga kljub joku, prošnjam ter rotenju žene in hčera odgnali dobrih 500 metrov proč od domačije. Umorili so ga na zverinski način. Odrezali so mu tudi jezik.

Alojz Šekli iz zaselka Golobi pri Livku se je rodil leta 1887. Na širšem Kobariškem naj bi bil prvi, ki so ga med vojno umorili partizani. Predlog oziroma kar nalog za umor je dala domača skupina ljudi, ki formalno sploh še niso bili organizacija ali odbor OF. Pravi odbor je ustanovil šele prve dni aprila 1943 aktivist Tone Šturm - Tinežev iz Šturmov pri Livku, ki je prišel iz Ljubljane s t. i. »drugo grupo aktivistov«. V kraljevino Jugoslavijo je emigriral že leta 1930 in se je tam kmalu vključil v sindikalna delavska gibanja, postal član komunistične partije in že aprila 1941 postal borec Kamniškega bataljona. Iz Ljubljane je bil marca 1943 v »drugi grupi aktivistov« poslan na »teren« kot politični aktivist OF za območje Kobariške.

Pokojni Alojz Šekli je bil reven kmet, bajtar, ki je nekaj časa študiral na tolminskem učiteljišču. Ker ga oče ni mogel vzdrževati, se je moral vrniti domov in kmetovati na mali kmetiji, ki je dopuščala rejo dveh krav. Krompir in fižol so morali lepo razporediti, da so prišli do novega. Mož je bil majhne postave, zato so se iz njega pogosto norčevali. Toda bil je bister in je veliko bral: slovenski časopis *Jutro*, Mohorjeve knjige, pa tudi italijansko časopisje, med katerim je bil najbolj fašistično napet časopis *Il Popolo*. Najlažje ga je dobil zastonj v Kobaridu v gostilni pri Ganzelnu, ker so ga kot gostilničarji morali imeti. Gospodar Ganzel je revnemu hribovcu rad ustregel in mu spravljal po teden in več dni zastarele časopise. Tako vsestransko razgledan je znal utišati vse, ki so se iz njega norčevali, zato je bil nepriljubljen, posebno med ošabnimi »bogatini«. Mohorjevke mu je posojal domači župnik Kragelj. Te je hitro prebral.

Nočna ugrabitev

Zanimivo je, da v tistem času na Livškem sploh še ni bilo redne partizanske enote, le občasno so prišli trije ali štirje oboroženi borci na Livške Ravne k Šimenčevim, ki so živeli na 1050 metrih nadmorske višine. Če bi ubogi Alojz Šekli ali Až, kot se reče domačiji po domače, hotel kaj izdati, »revež ni imel česa«. Toda tega namena v njem niti ni bilo, kajti če bi bil italijanofil in član fašistične stranke, bi si kaj lahko pridobil tudi sredstva za študij, po katerem je hrepenel. Živel je bolj samotarsko življenje ob delu v krogu svoje družine (imel je štiri hčere in enega sina) in občudovanju lepe livške narave. V družbi je bil samo ob nedeljah pri maši in zjutraj ali zvečer, ko je nesel mleko v vaško mlekarno. V gostilno ni hodil.

Livek pred drugo svetovno vojno.

Skupina dveh partizanov, ki naj bi prišla iz Šteh nad Drežnico, ga je na pobudo že omenjenih domačinov, skrajnežev, domnevno izzvala s tem, da sta prišla ponoči na obisk v Ažev domačijo dva Benečana, ki sta se predstavila kot slovenska rodoljuba iz Benečije in da bi rada šla k partizanom. Možakar naj bi jima rekel, da naj gresta raje domov in naj ne delata staršem preglavic, ker da lahko dobro vesta, kaj Italijani počno s tako osumljenimi družinami. Kasneje so prišli ponj, ga kljub joku, prošnjam in rotenju žene in hčera odgnali dobrih 500 metrov proč od domačije ter ga zverinsko ubili. Odrezali so mu tudi jezik. To se je zgodilo ponoči 12. februarja 1943.

Umor so seveda domači morali prijaviti oblastem, Italijani v Kobaridu so dogodek izkoristili s krepko protipartizansko propagando: priredili so mu celo slovesen državni pogreb na kobariškem pokopališču. V Kobaridu je bila stalna posadka alpinov, ki so se potem z enoto z okrog 40 do 60 vojakov preselili na Livek, da bi vas varovala pred »ribelli«. Posadko so namestili v šoli in po vaških skednjih. Ti vojaki so potem krajanom povzročali težave, hkrati so bodočim partizanom zasedli zelo primerne strateške točke prehodov na Matajur in v Benečijo. 18. marca 1943 so uničili prvo partizansko skupino, ki naj bi

Breginj, slika Toneta Kralja v cerkvi. Velja za fašiste in komuniste.

prišla iz Briške čete. Dva partizana sta bila ubita, drugim je uspelo pobegniti.

Šekli je bil takrat že več kot tri mesece v grobu. On jih torej ni mogel izdati. Sicer pa so bili žrtve nevojaškega obnašanja: počivanja brez straž in na neustreznih mestih.

Anton Cendol

Čez leto dni, februarja 1944, so partizani ubili Antona Cendola iz vasice Jevščck pri Livku, po domače Tonina, rojenega leta 1898. Njegov oče Anton je bil avstrijski žandar in spoštovan v kraju. Strica, starega 46 let, iz še kar ugledne domačije v Jevščku, najzahodnejši vasi v pobočju Matajurja, ki še spada k livškemu svetu in je tik na meji z Italijo, so pripadniki varnostne skipine zapadnoprimorskega okrožja na Matajurju ubili zato, ker jih je zasačil pri kraji težko pripravljenih drv za domačijo. Partizani seveda sredi gozda »niso imeli časa« za pripravljanje drv za komando mesta in štab. V štab so sporočili, da jih je napadel s sekiro. Doma pri hiši je bil sam z nekaj tetami, tako so ostale brez moške roke pri hiši samo zato, ker se je njihov brat ali stric zoperstavil kraji svojih drv.

Ana in Marjan Turjan

Ano Turjan, roj. Muznik (17. julija 1897), in sina Marjana Turjana (1926), partizana pri zaščitni enoti gospodarske komisije v Čadrgu, so partizani ubili septembra 1944. Mati je bila branjevka. Prodajala je drobnarije, kot so šivanke, niti, razne gumbe, pa kakšno cedelo ali bombon, in to komurkoli, ki je kaj potreboval, naj je bil vojak Nemec, Mongolec ali domobranec, ter seveda domačinom, in to že pred vojno, pa tudi po bližnjih kobariških vaseh. Prve dni septembra 1944 so ji poslali obvestilo, naj pride takoj v Čadrg, ker da je njen najmlajši sin Marjan smrtno ranjen. Mati najbrž nikoli ni prispela do Čadrga, nihče ne ve, kje so jo umorili.

Marjana Turjana so ubili v Čadrgu prve dni septembra 1944. Osumili so ga, da pošilja materi obvestila za domobrance in Nemce. Tako je menilo vodstvo zaščitnega oddelka komisije enote za gospodarske in druge dejavnosti v vodstvenih organih za Tolmin in okolico. Po pripovedi Oskarja Korena iz Smasti, ki se je takrat zadrževal v Čadrgu kot član enote VDV, je bila s tem narejena velika krivica, ker je bil Marjan partizanstvu predan fant, mirne narave in priljubljen, prijeten mladenič. Starejši brat Jože je bil borec III. prekomorske brigade.

Ignac Stergar

Ignaca Stergarja iz Sužida (1925) so partizani ustrelili na območju Trebuše leta 1944 zaradi kritiziranja in nestrinjanja z načinom oziroma boja za osvoboditev. Domov ga je pripeljala sestra Milka, ki je od Trebušanov izvedela za njegov grob ob neki grapi.

Janko Kurinič

Janka Kuriniča, valjavca iz Sužida (12. avgusta 1885), gozdarja in poljskega čuvaja, več let pred vojno uslužbenca občine Kobarid, so označili kot »sumljivega tipa« samo zato, ker je bil v službi na občini. Med ljudmi je bil cenjen in spoštovan, ker je bil prijazen, pogosto je zamižal na obe očesi, ko je šlo za kakšno »na črno« posekano drevo v gozdu, za to bi ga fašisti z veseljem kaznovali in obravnavali kot protifašistično delovanje.

Breginj, Kraljeva slika v cerkvi. Velja za vse nasilneže.

Franc Kurinič

Franca Kuriniča, Batajevega iz Sužida (1911) so partizani ugrabili doma po nalogu domačih terencev. Odgnali so ga neznano kam v smeri Matajurja na Livško. Kje je zakopan, ni znano, kot tudi ne, zakaj so ga umorili.

Takrat so hoteli ubiti tudi Janka in Rudija Stergarja.

Janko Stergar (1927) je ostal živ le po čudežu. Morilci so mislili, da je mrtev in so ga pustili v gozdu, bil je ranjen nad nosom. Ležal je pod mrtvim gozdarjem domačinom Jankom Kuriničem – valjavcem. Ves krvav in prestrašen se je zbudil iz nezavesti in tak prišel v beneško vas Dreko. Tam so ga oblekli in spravili do komande mesta Kobarid na Matajurju. Kako to, da so mu pustili dočakati konec vojne, ni znano. Pred sicer neuspelim umorom so ga v domači vasi postavili celo za sekretarja Skoja, ker je imel nekaj šol. Izhajal je iz bogate družine. Nekomu je padlo v glavo, da se je v Skoj vrinil z namenom, da bo izdajal funkcionarje in terence OF.

Rudiju Stergarju iz Sužida je uspelo zbežati skozi zadnja vrata domačije. Kot divja žival je bežal po njivah, čez hrib in dol na varno k znancem v Čedad, nato pa v Trst. Domov se iz užaljenosti ni vrnil nikoli več.

Stanko Mazora

Stanko Mazora (1919) iz Breginja je bil iz kmečko-trgovske in gostilniške družine. Bil je učitelj. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in ni šel učiteljevat v Como ob znamenitem jezeru, kamor je bil vpoklican k vojakom. Kot učitelj je imel tudi čin oficirja poročnika. Sredini septembra 1943 se je pridružil partizanom v Breginju in po razpadu »Kobariške republike« odšel z enoto Gradnikove brigade naprej čez Stol in Krn na Cerkljansko. Kot italijanski rezervni oficir je tudi v partizanih dobil čin vodnika. Toda kot študiran človek je ugovarjal komisarjem v raznih zadevah, zato jim je postal trn v peti. Iz partizanov naj bi ušel k domobrancem v Trst. Iz Trsta se je spet vrnil k partizanom, kar je nerazumljivo, saj je lahko dobro vedel, da je zaznamovan. Po vrnitvi so ga ubili v samoti grap Trebuše.

Kot divja žival je bežal po njivah, čez hrib in dol na varno k znancem v Čedad, nato pa v Trst.

Po eni varianti (pripovedovalec je levičar) naj bi od partizanov dezertiral k domobrancem v Trst, kjer naj bi se zadrževal le nekaj časa, potem naj bi se vrnil v svojo partizansko enoto, a dezerterstvo naj bi bilo vzrok umora. Toda zgodba je na zelo trhlih nogah, kajti šolan in bister mladenič ne bi naredil tako neumnega koraka. Če bi »dezertiral«, potem se v svojo enoto gotovo ne bi več vrnil prostovoljno, kot »spokorjeni volk«, ker je dobro poznal pravila, zlasti v partizanski vojski, dovolj je bil že majhen sum za beg, da so človeka ubili. Sporočila o »obsodbi« in vzroku zanjo niso poslali nikomur.

Po pripovedovanju Mazorove sestre, ki živi v Italiji blizu Nem (Nimis), je bil z njenim bratom Stankom ubit še en mladenič iz Breginja, ki pa velja za padlega partizana. Njegova družina ima tudi spomenico, morda tudi vedo, da je trditev Stankove sestre zelo verjetna, kajti bila sta sovaščana in partizani so ju skupaj mobilizirali. Tudi ta mladenič, ki je bil prav tako razgledan, je bil o bojih in politiki partije gotovo enakega mnenja kot Stanko, zato tudi v napoto vodilnim v enoti.

Jožko Šimac

Jožko Šimac iz Breginja je partizanil v isti partizanski enoti kot njegov sovaščan in prijatelj, učitelj Stanko Mazora. To je bil zadosten razlog, da so se ga »znebili«. Verjetno so »vedeli«, da je imel enake nazore, politična prepričanja in mnenja o partizanstvu kot Mazora, imel ga je za revolucijo in banditstvo, ne pa boj proti okupatorju. Po vojni do dali domačim spomenico padlega borca.

Rafael Rakar

Rafaela Rakarja iz Breginja (1912) so partizani v času »Kobariške republike« dodelili intendanturi za peka, ker je pogosto delal pri vaškem peku Bricu. Ta je imel razmeroma veliko pekarno, saj je pekel kruh tudi za okoliške vasi. Rakar je imel tudi doma veliko peč in je veliko pekel za partizane. V času »osvoboditve Kobariške« od 15. septembra 1943 do uničenja »Kobariške republike« je bil partizanski pek, saj je bilo treba za partizanske enote na Breginjskem peči dneve in noči. Bil je mladoporočenec, z mlado ženo in sinčkom. Po razpadu »Kobariške republike«, ko so partizani morali zapustiti Breginj, je moral tudi Rafael z njimi. Noben izgovor, da bo delal doma za partizane, ni pomagal. Moral je na pot z Gradnikovo brigado, kjer naj bi bil še naprej v intendanturi kot borec pek.

Na bojnih poteh in med hajkanjem čez hrib in dol, od Breginja čez tolminske hribe na Cerkljansko, od Trebuše do Banjške planote, je bilo s peko kruha bolj težko. Zaradi domotožja in hudih telesnih naporov je tako oslabel in zbolel, da so mu dali dovolilnico, da je šel domov na okrevanje. Po napornih in samotnih poteh skozi gozdove, grape, čez potoke ter reki Sočo in Nadižo mu je uspelo priti do Robidišča. Tam ga je ustavila partizanska patrulja, ga odvedla v štab in ta je odločil, da ga ubijejo, ker da je dezerter. Bil je neoborožen. Nikoli več ni videl svojega otroka in mlade žene. Leta 1950 je ženi uspelo dobiti mrliški list, ne pa drugih podatkov. Ker nič ne ostane skrito, je po ustnem izročilu poznavalcev (po pripovedi Milana Lenkiča st. iz Breginja) prišla na dan tudi njegova zgodba. ■